

2 FONETICKÝ PŘEPIS

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola seznamuje studenty jednak s fonetickým přepisem obecně, jednak s fonetickou transkripcí němčiny.

CÍLE KAPITOLY

Cílem kapitoly je seznámit studenty s výhodami jak fonetického přepisu obecně, tak i s fonetickou transkripcí němčiny. Po splnění úkolu budou umět vyslovit neznámá slova se správnou výslovností, pokud jsou zapsaná ve znacích IPA.

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

Transkripce, fonetická transkripce, fonetická abeceda, mezinárodní znaky IPA, alfabetské, syntetické systémy

Vztah mezi psanou a mluvenou podobou je v jednotlivých jazycích různý. V jazycích s **hláskovým písmem** pozorujeme často mezi textem psaným a jeho zvukovou realizací jistou paralelnost. Např. písmena mají v některých případech v jazyce zcela jednoznačné čtení a zvuková kombinace jediný způsob zápisu - v češtině případy jako *koleno*, *zámek*, *plátek*; ne však případy jako *divák*, kde se vyslovuje *d'*, ale píše se jako součást slabiky *di*, tj. nikoli písmenem *d'*, nebo *zpěv*, kde je jediná možná výslovnost.

Již na počátku fonetických bádání se proto objevovala potřeba vytvořit pro záznam znění řeči soustavu značek, která by umožňovala co nejpřesněji zaznamenat skutečný zvuk, tedy by **transkribovala** (přepisovala) zvuk do grafémů.

V dnešní době je možno dokonale zaznamenat řeč technickými prostředky, ale zvukový záznam je komplexní a je obtížné i při dnešní vyspělé technice porovnat znění vět vyslovovaných postupně různými mluvčími tak, aby bylo možno zachytit všechny nuance, i při opakovaném poslechu mnoho uniká pozornosti. Technický zápis zvuku je totiž záznamem nezobecněné, základní roviny mluvené řeči, skutečně velmi proměnlivé akustické reality, a jeho kvalita je navíc úměrná kvalitě záznamového zařízení.

Pro potřeby lingvistické práce, která operuje s určitou rovinou zobecnění, se zobecněním na úrovni hlásek a modelů prozodických prostředků souvislé řeči (přízvuk, melodie řeči atd. - srov. tamtéž), je potřebný zápis pomocí opticky vnímatelných značek, při němž by byl vztah značka - hláska, ev. jiný zvukový prvek, jednoznačný. Této potřebě vyhovuje **transkripce**, přesněji **fonetická transkripce**. Metajazykové texty (texty vypovídající přirozeným jazykem o faktech jazyka a řeči, např. texty vědeckých a odborných prací o jazyku nebo o řečových technologiích) jsou psané a ve výkladech je nutno grafických značek užít. Také **aplikovaná fonetika** se bez takového převodu neobejde.

2.1 Mezinárodní znaky IPA

Důležitou pomůckou pro nácvik výslovnosti s pro správnou výslovnost nových či neznámých slov je proto fonetický přepis, který vychází z mezinárodní transkripce znaků, tzv. **IPAIPA** - podle anglického názvu International Phonetic Association; (dnes se užívá častěji označení na bázi angličtiny) znaků, které převádí zvukovou podobu slov a vět do znaků. Znaky fonetického přepisu jsou vždy v hranatých závorkách. V roce 1888 byl Mezinárodní fonetickou asociací položen základ pro **Mezinárodní fonetickou transkripce** (API - podle francouzského názvu organizace Association Phonétique Internationale). Ve starších pracích se o ní mluví jako o **fonetické abecedě**. Transkripce IPA využívá latinky (v západoevropské modifikaci), doplňuje znaky pro hlásky, které odpovídající písmeno nemají, pro jemnější rozlišení se pak užívá i diakritických znamének a několika liter zvláštních. Zachycuje také základní prostředky prozodické. V podstatě se dodržuje zásada, že určitá hláska se označuje vždy jedním a tímž grafickým znakem. Využitím písma se systém IPA řadí mezi tzv. **alfabetické fonetické transkripce**. Tím, že pro jednotlivý zvuk (hlásku) volí jediný symbol, se zařadila mezi **systémy syntetické**.

2.2 Další transkripční systémy

Podle způsobu, jak je tzv. fonetická abeceda utvářena, dělíme transkripční systémy na analytické a syntetické. U **analytických** se jednotlivé hlásky zapisují pomocí jakýchsi "vzorců" označujících místo a způsob výslovnosti. Zápis je sice relativně přesný (odliší rozdíly obdobných hlásek různých jazyků, např. českého a ruského *m*), je však málo přehledný a rozumí mu jen zasvěcený fonetik. Dnes jej plně nahradil grafický záznam analýzy zvuku prováděný speciálními přístroji, ev. filmový záznam průběhu artikulace. **Syntetické systémy** přepisu volí pro určitou hlásku vždy jediný grafém. Dopouštějí se přitom jistého zjednodušení, neboť výslovnost zdánlivě týchž hlásek může být v jednotlivých jazycích (i jejich

nářečích) dosti odlišná (např. se liší výslovnost *l* v Čechách a na Moravě, souhláska *p* je různě napjatá a má také různě velký přídech v češtině a němčině). Této nevýhodě se čelí podle potřeby využitím rozlišujícího, diakritického grafického doplňku k základnímu grafému, eventuálně upřesněným popisem hlásky při výkladu.

Soustavy fonetického přepisu se liší i vztahem k běžně užívanému písmu. **Nealfabetické systémy**, méně časté, se běžného písma zcela vzdávají. Posiluje se tím samostatnost transkripce a ruší nežádoucí asociace s pravopisem. Celek je však obvykle méně přehledný a volba nealfabetických značek činí při přepisu potíže. Běžnější jsou proto soustavy **alfabetické**, které se opírají o existující písmo (latinku, azbuku apod.). Dodržují přitom zásadu korespondence 1:1, tj. každé hlásce odpovídá jediné písmeno (proto se vylučují jinak běžné sprežky), a naopak grafém musí mít přiřazenu jen jedinou hlásku. Abeceda počtu hlásek nedostačuje, a proto se přidávají další značky a diakritika.

V praxi existuje mnoho **dalších typů transkripce** sloužících speciálním typům prezentace zvukové podoby řeči. Pro potřebu práce **etnografické** a **etnologické** se ustálily jednodušší systémy záznamu mluvené řeči, než je detailní fonetická transkripce; v běžných pracích se etnologové dokonce řídí při vydávání lidových vyprávění v podstatě principy pravopisu, protože tyto texty jsou studovány spíše z hlediska literárněvědného a jsou i čtenářsky vděčné; přesný přepis výslovnosti by vnímání nepřál.

Im Jahr 1886 wurde die Association Phonétique Internationale von einer internationalen Gruppe von Sprachlehrern gegründet, die aus bereits existierenden Lautsystemen ein phonetisches Alphabet entwickelt, das sich auf alle Sprachen der Welt anwenden lässt. Diese Lautschrift will das Erlernen einer Fremdsprache erleichtern und verbessern. Sie kann auch die Sprachen ohne Schrift niederschreiben und so die Beziehungen zu fremden Völkern intensivieren.¹

¹ Zeile 2016, 25-26.

Die Laut-Buchstaben-Beziehungen im Deutschen

1. Vokale und Diphthonge

	Laut	Schrift	Beispiele
langes A	[ɑ:]	a	Abend
		ah	Zahl
		aa	Staat
kurzes A	[a]	a	Stadt
langes, gespanntes E	[e:]	e	lesen
		eh	zehn
		ee	Tee
kurzes, ungespanntes E	[ɛ]	ä	Männer
		e	schnell
langes, ungespanntes E	[ɛ:]	äh	Mädchen
		äh	zählen
Murmelvokal	[ə]	e	bitte
langes, gespanntes I	[i:]	i	wir
		ih	ihr
		ie	vier
		ieh	sieht
kurzes, ungespanntes I	[ɪ]	i	bitte
langes, gespanntes O	[o:]	o	holen
		oh	ohne
		oo	Boot
kurzes, ungespanntes O	[ɔ]	o	kommen
langes, gespanntes Ü	[u:]	u	Schule
		uh	Stuhl
kurzes, ungespanntes U	[ʊ]	u	Mutter
langes, gespanntes Ö	[ø:]	ö	hören
		öh	Söhne
kurzes, ungespanntes Ö	[œ]	ö	zwölf
langes, gespanntes Ü	[y:]	ü	Schüler
		üh	Stühle
		y	Typ
kurzes, ungespanntes Ü	[ʏ]	ü	fünf
		y	Ägypten
Diphthonge	[aɪ]	ei	eins
		ai	Mai
		ey	Meyer
		ay	Mayer
	[aʊ]	au	Augen
		[ɔʊ]	eu
		äu	Häuser

2. Konsonanten

	Laut	Schrift	Beispiel
Explosive	[p]	p	Papier
		pp	Lippe
		-b	gelb
	[b]	b	Bus
		bb	Hobby
	[t]	t	Tür
		tt	Wetter
		th	Theater
		dt	Stadt

		-d	Kind	
	[d]	d	denken	
		dd	addieren	
	[k]	k	Kind	
		ck	dick	
		kk	Akkusativ	
		ch	Chor	
		c	Computer	
		-g	Tag	
		q(u)	Quadrat	
	[g]	g	gut	
		gg	Egge	
Frikative	[f]	f	Foto	
		ff	Schiff	
		v	vier	
	[v]	ph	Phonetik	
		v	Vase	
		w	Wand	
	[s]	s	Haus	
		ss	müssen	
		ß	Füße	
	[z]	s	sehen	
		[j]	sch	Schule
		s(t)	Straße	
	[ʒ]	s(p)	spielen	
		g	Etage	
		j	jonglieren	
[ç]	ch	Licht		
	-(i)g	fleißig		
[j]	j	ja		
[x]	ch	auch		
R-Laute, frikativ	[r]	r	rot	
		rr	Herr	
		rh	Rhythmus	
		er-	erzählen	
vokalisiert	[ʀ]	-er	Schüler	
		r	Meer	
Nasale	[m]	m	Mutter	
		mm	kommen	
	[n]	n	Name	
		nn	können	
	[ŋ]	ng	lange	
		n(k)	danke	
L-Laut	[l]	l	holen	
		ll	schnell	
Hauchlaut	[h]	h	haben	
Verbindungen	[pf]	pf	Kopf	
		[ts]	z	Zahl
		tz	Satz	
		ts	rechts	
		-tion	Situation	
	[ks]	x	Präfix	
		chs	sechs	
		ks	links	
		-gs	montags	
	[kv]	qu	Quadrat	

Na stránkách Mezinárodní fonetické asociace jsou ke stažení mezinárodní tabulky hlásek:

<https://www.internationalphoneticassociation.org/> [online 15. 2. 2020]

KONTROLNÍ OTÁZKA

Přepište slova z IPA

[laŋ]
[ʃɪf]
[mɪç]
[ˈma,xən]
[ˈpʁɛ,çən]
[kʊʁts]
[ˈpʁɛŋɪç]

ODPOVĚĎ

Schriftsprachlicher Ausdruck
<lang>
<Schiff>
<mich>
<machen>
<sprechen>
<kurz>
<Pfennig>

SHRNUTÍ KAPITOLY

V této kapitole jsme se seznámili s fonetickou transkripcí a poznali její výhody pro nácvič výslovnosti cizího jazyka.

